

maken van goede zorg. Deze essentie is meestal niet eenduidig maar gelaagd, complex en ambigu. Door morele oordelen uit te stellen en de complexiteit open te leggen kunnen steeds nieuwe betekenissen opduiken en ontstaat er ruimte om te benoemen wat onder de oppervlakte sluimert. De gene die religieuze taal bezigt zal zichzelf moeten afvragen en desgewenst moeten kunnen uitleggen hoe die taal inderdaad verheldert wat zich in de zorg als fenomeen voordoet.

Inge van Nistelrooy (1967) is promovenda in de zorgethiek aan de Universiteit voor Humanistiek bij Frans Vosman. ingevannistelrooy@versatel.nl

Frans Vosman (1952) is hoogleraar Zorgethiek aan de Universiteit voor Humanistiek. F.Vosman@UvH.nl

Literatuur

Bosgraaf, E. (2011). *Gebroken Wil, Verstorven Vlees. Over versterving in het Nederlandse kloosterleven*. Amsterdam: Prometheus.

Dierckx de Casterlé, B., M. Grypdonck, N. Cannaerts, en E. Steeman (2004). 'Empirisch onderzoek en ethiek. Voorbeelden uit de verpleegkundige ethiek', in: *Ethische Perspectieven*, 14, 15-26.

Habermas, J. (2008). *Between Naturalism and Religion*. Cambridge, U.K.: Polity Press.

Heijst, A. van (2002). *Liefdewerk. Een herwaardering van de caritas bij de Arme Zusters van het Goddelijk Kind, sinds 1852*. Hilversum: Verloren.

Heijst, A. van (2005). *Menslievende zorg. Een ethische kijk op professionaliteit*. Kampen: Klement.

Heijst, A. van (2008). *Models of Charitable Care. Catholic Nuns and Children in their Care in Amsterdam, 1852-2002*. Leiden: Brill.

Ierland, J. van (2005). *Gezonden naar de zieken. Fragmenten uit de geschiedenis. Zusters Franciscanessen van de Heilige Elisabeth*. Breda: Van Ierland.

Kennedy, J.C. (1995). *Nieuw Babylon in aanbouw. Nederland in de jaren zestig*. Amsterdam/Meppel: Boom.

Konferentie Nederlandse Rreligieuzen (2010). www.knr.nl/organisatie/pagina.asp?pagina_id=43

Luther, H. (1992). *Religion und Alltag. Bausteine zu einer praktischen Theologie des Subjekts*. Stuttgart: Radius Verlag.

Nistelrooy, I. van (2008). *Basisboek zorgethiek. Over menslievende zorg, moreel beraad en de motivatie van verpleegkundigen*. Heeswijk: Abdij van Berne.

Nistelrooy, A.A.M. van, en F. Vosman (2012). 'Conditions for Religious Discourse in Secularized Ethical Health Care Deliberation', in: *Journal for Pastoral Care and Counseling*, 66, 1-11.

Nistelrooy, A.A.M. van (2014). *Sacrifice. A care-ethical reappraisal of sacrifice and self-sacrifice*. Leuven: Peeters (dissertatie, in voorbereiding).

Olthuis, G., en C. Leget (2012). *Menslievende zorg in de praktijk. Berichten uit het St. Elisabeth Ziekenhuis*. Den Haag: Boom Lemma.

Pijnenburg, M. (2010). *Sources of Care. Catholic healthcare in modern culture. An ethical study*. Nijmegen: Radboud University. Ongepubliceerde dissertatie. Zie: <http://dare.ubn.kun.nl/bitstream/2066/74928/1/74928.pdf>

Ricœur, P. (1965). *Fallible Man*. New York: Fordham University Press.

Sociaal Cultureel Planbureau (2011): www.scp.nl/english/Topics/P_Z/Religion (geraadpleegd 10 oktober 2013).

Taylor, Ch. (1989). *Sources of the Self. The making of the modern identity*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Taylor, Ch. (1991). *De Malaise van de Moderniteit*. Kampen/Kapellen: Kok Agora/Pelckmans.

Taylor, Ch. (2007). *A Secular Age*. Cambridge, Mass. en London: The Belknap Press of Harvard University Press.

Taylor, Ch. (2009). 'The Polysemy of the Secular', in: *Social Research. An International Quarterly of Political and Social Science*, 76/4, 1143-1169.

VGvZ, Vereniging van Geestelijk Verzorgeren in Zorginstellingen (2002, met aanpassingen in 2010). *Beroepsstandaard voor de geestelijk verzorger in zorginstellingen*. <http://www.vgvz.nl/userfiles/files/beroepsstandaard.pdf>

Noten

- 1 Met dank aan Guus Timmerman, voor behulpzame aantekeningen.
- 2 We bedoelen hier uitdrukkelijk niet alleen de meer geformaliseerde vormen van moreel beraad, maar alle vormen van beraadslaging, overleg, gesprek, vergadering, of uitwisseling waarin over morele zaken wordt gesproken, of dit nu op het niveau van instellingsbeleid is of in teamoverleg, in multidisciplinaire casusbespreking of in individueel pastoraat over zin en betekenis.
- 3 Voor de internationale bijdrage waaruit dit artikel is voortgekomen zijn over secularisatie in internationale vergelijking (en over religieus en non-religieus pluralisme, het volgende punt) meer gegevens verzameld. Zie Van Nistelrooy en Vosman 2012.

Oude en nieuwe wreedheid

Theo de Wit

Wat is er in onze geschiedenis precies met de wreedheid gebeurd? Dat begin je je onwillekeurig af te vragen wanneer je de briljante studie *Dagboek van een beul* (2013) van de historicus Joel Harrington leest, over de beul Franz Schmidt (1554-1634), die in dienst was van de stadstaat Neurenberg en een dagboek bijhield over zijn werkzaamheden. Tot het arsenaal aan (openbare!) straffen dat deze scherprechter ter beschikking stond hoorden onthoofding met het zwaard, ophanging, levende verbranding, verdrinking, radbraken, geseling, het afhakken van vingers en handen en als klap op de vuurpijl – zij het zelden toegepast – vierendelen. De eerstgenoemde straf gold als ‘genadig’ vanwege de korte duur van het lijden – wanneer de zwaardslag je hoofd tenminste direct deed rollen. De meest voorspelbare hedendaagse reactie op dit theater van de wreedheid (gelukkig dat wij deze barbarij achter ons hebben gelaten!) wordt door Harrington vakkundig van vraagtekens voorzien. Er is historisch gezien geen bewijs voor de stelling dat wij vandaag minder tot wreedheid geneigd zijn dan onze voorouders in de zestiende eeuw. De beul van Neurenberg zou van zijn kant bijvoorbeeld gruwen van jarenlange processen en gevangenisstraffen van tientallen jaren zoals in moderne rechtstaten regelmatig voorkomt.

Tot de taak van geestelijk verzorgers die in justitiële inrichtingen werken behoort vandaag ook het bewaken van een humane bejegening en de ‘menselijke waardigheid’ tijdens de detentie. Deze opdracht hebben zij als ambtsdrager gezonden door een levensbeschouwelijke organisatie én als ambtenaar in dienst van de staat. In zijn mede op empirisch onderzoek gebaseerde proefschrift over dit onderwerp komt justitiepastor Ryan van Eijk tot de conclusie dat er weliswaar aantoonbaar een ‘guurder strafklimaat’ heerst in Nederland, maar dat er tijdens detentie geen ernstige vormen van schending van de menselijke waardigheid zijn aan te wijzen.¹ Toch is dat zijns inziens geen reden onszelf op de borst te kloppen. Zijn studie geeft eerder een beeld van ons nieuwe arsenaal van wreedheid, dat veel subtieler en vooral ook veel meer aan het oog onttrokken is: afgezien van de vrijheidsstraf zelf, die van Eijk ook als een aantasting van de menselijke waardigheid opvat, gaat het om geniepige vernederingen, ‘regelrigiditeit’, willekeur, discriminatie, minachting van de kant van bewakers – dit alles meestal met een beroep op de ‘veiligheid’.

Maar misschien is dit wel de kern van onze eigentijdse wreedheid: wie justitiële inrichtingen bezoekt, ziet nogal wat mensen die – door medicijngebruik, depressie, uitzichtloosheid, eenzaamheid – langzaam uitdoven. ‘Mortificatie’ heet dat in jargon – het langzaam (af)sterven van de levenslust. Sterven, maar niet door de clean cut van een beul met het zwaard, maar door een stervensproces dat zich vele jaren lang voortsleept. Waar is precies de vooruitgang?

1. Ryan van Eijk, *Menselijke waardigheid tijdens detentie. Een onderzoek naar de taak van de justitiepastor*, Wolf Legal publishers, Oisterwijk 2013.